

ІНТЕГРАЦІЯ БІБЛІОТЕК ДО ЦИФРОВОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ У ПЕРІОД COVID-19

Інна Отамась

Державний заклад вищої освіти

«Університет менеджменту освіти» (Київ, Україна)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3098-52274>

1. ВСТУП

Розвиток інформаційних технологій та інтернету сприяв створенню електронних бібліотек у закладах освіти. Відповідно до Законів України «Про вищу освіту» [9], «Про національну програму інформатизації» [10], «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [11] та з метою подальшого вдосконалення роботи бібліотек закладів вищої освіти, підвищення їх ролі у поліпшенні навчально-наукового процесу керівникам закладів вищої освіти усіх рівнів акредитації необхідно забезпечити правові, організаційні, фінансові та матеріальні умови, потрібні для функціонування бібліотек, зокрема належне зберігання, використання і поповнення їх фондів, комп'ютеризацію та технічне оснащення.

Завдяки електронним каталогам та підтримці самодостатніх користувачів бібліотекарі стали навігаторами інформації, забезпечуючи доступ до електронних фондів. У період COVID-19 середовище викладання та навчання змінюватиметься швидкими темпами з традиційного на змішане, і бібліотекам у цей період доведеться кардинально змінити напрями діяльності та підготуватися до вирішення проблем у формуванні сучасної електронної бібліотеки у закладах освіти.

В усьому світі бібліотеки надають цифрові послуги, оскільки збільшилася кількість технологічно грамотних користувачів бібліотек завдяки збільшенню цифрових ресурсів та різноманітних баз даних із репозитаріями. Сьогодні вебсайти бібліотек функціонують як інформаційні ресурси для полегшення надання бібліотечних послуг, які набули величезної популярності. Завдяки технологічним розширенням можливості користувачів стали більш незалежними від довідкових картотек бібліотек через цифрові посилання. Наступна технологічна революція у світі – це можливість дослідникам задовольняти свої потреби без очного відвідування бібліотеки. Розвиток інформаційних технологій та інтернету вивів бібліотеки на новий рівень «доступ до фондів без залежності знаходження користувача у будівлі бібліотеки».

Дослідження, проведене науково-педагогічними працівниками Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти» у 2021 році, було спрямоване на вивчення проблеми інтеграції бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти у період COVID-19, зокрема цифрові платформи та інструменти для навчання, наявність електронних бібліотек у процесі навчання та професійного розвитку. Це дозволило виявити прогалини у сфері професійної підготовки бібліотекарів та освітян із точки зору їх професійного розвитку щодо ІКТ. Результати дослідження дозволили сформулювати рекомендації для установ, що проводять підвищення кваліфікації бібліотекарів та науково-педагогічних працівників, щодо того, як вони можуть використовувати ІКТ у професійній діяльності.

1.1. Мета дослідження

Метою дослідження є розкрити ставлення педагогічних та науково-педагогічних працівників до використання електронних бібліотечних фондів для навчання та професійного розвитку відповідно до проведеного у 2021 році опитування, сформулювати

пропозиції щодо системи підвищення кваліфікації бібліотекарів та подолання перешкод і прогалин у професійному розвитку.

Нові виклики, що постали перед освітянською спільнотою та бібліотеками через глобальну пандемію COVID-19, детермінували не тільки прискорення процесу переформатування змісту і форм освітньої діяльності в усіх країнах світу на всіх рівнях, а й актуалізували перед суб'єктами освітнього процесу інтеграцію бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти, що сприяє отриманню нових знань та відкритого доступу до інформації.

1.2. Історіографія

На початку XXI століття розвиток інформаційних технологій та отримання онлайн-інформації посідає дедалі значніше місце в житті людини у період COVID-19. Упродовж 2019–2021 рр. було опубліковано статті, які стосуються впливу коронавірусу на цифровізацію освіти та бібліотек, звіти, плани, опитування з метою інформування суспільства про вплив COVID-19 на заклади освіти. У період пандемії майже всі міжнародні організації на своїх вебсайтах піднімають питання про відкритий доступ до інформації, а саме: створення електронних бібліотек, платформ, які сприятимуть організації освітнього процесу онлайн. Значну увагу означеній проблемі приділено на вебсторінці European Commission, на якій розміщено план дій Європейської комісії щодо цифрової освіти (2021–2027). Цей план має стратегічні пріоритети: сприяння розвитку високоефективної цифрової освітньої екосистеми [1]. На вебсторінці ЮНЕСКО про цифрові бібліотеки «Digital libraries can ensure continuity as Covid-19 puts brake to academic activity» зазначено статистику провідних електронних бібліотек світу, яка свідчить про їх культурне значення. Наприклад, Europeana, загальноєвропейська віртуальна бібліотека, надає своїм півмільйонам користувачів доступ до майже 58 мільйонів цифрового вмісту, який створено у світі [2].

У статті W. Strielkowsk «COVID-19 Pandemic and the Digital Revolution in Academia and Higher Education. Preprints» акцентується увага на принципово нових пріоритетах упровадження інтернету та цифровізації освіти, що впливає на новий етап цифрового управління [5]. Слід також зауважити, що у праці W. Strielkowsk та J. Wang піднімається тема лідерства у період 4-го покоління університетів, яка набуває особливого значення у складний період пандемії COVID-19, коли людству доводиться стикатися з багатьма незвичними проблемами, особливо це проявилось у закладах освіти під час цифровізації освітньої діяльності [6]. В Україні ще до пандемії було затверджено Державну цільову національно-культурну програму створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI» (11.08.2011 р.), Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 09.01.2007 року № 537-V, реалізація яких значно поліпшила отримання інформації онлайн та організацію освіти дистанційно у закладах освіти у період карантину [7]. Згідно із зазначеними нормативно-правовими документами в Україні почали створювати у закладах освіти електронні бібліотеки, вебсайти бібліотечних установ тощо [8].

Помітний внесок у дослідження проблеми цифровізації в освіті зробив В. Биков, який розглянув умови цифровізації освіти, а саме: широке запровадження чат-ботів (ChatBots), віртуальних помічників (Virtual Assistants), формування та використання електронних інформаційних баз і систем (Big Data, Data Mining, Data Bases), зокрема електронних бібліотек (Electronic Libraries, Repositories) та наукометричних баз даних (Scientometric Data Bases), особливості, принципи та технології відкритої освіти [12].

1.3. Методологія дослідження

У дослідженні було використано такі теоретичні й емпіричні методи: а) порівняння й узагальнення різних підходів до проблеми, що вивчалася з погляду міжнародного досвіду; б) аналіз педагогічної літератури; в) пошук інформації; г) спостереження й

опитування. Особливу увагу було приділено питанням відкритого типу. Інтернет-анкету розроблено на основі досвіду міжнародних організацій, серед яких: ICDE, ЮНЕСКО, Світовий банк. Інтеграція бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти, тенденції та проблеми у період COVID-19 (2021) було враховано у процесі опитування. Анкету для викладачів зроблено в Google Forms [13].

2. ЦИФРОВІЗАЦІЯ БІБЛІОТЕК У ПЕРІОД COVID-19

У сучасному плані дій Європейської комісії щодо цифрової освіти (2021–2027) окреслено бачення якісної, інклюзивної та доступної цифрової освіти в Європі. Це заклик до дії для посилення співпраці на європейському рівні з метою навчатися у період COVID-19, використовуючи у безпрецедентному масштабі технології в освіті та навчанні; зробити системи освіти та навчання придатними для цифрової ери [1]. Значну увагу цифровізації бібліотек у період COVID-19 приділяє ЮНЕСКО. Щоб допомогти країнам розширити свої найкращі практики дистанційного навчання ЮНЕСКО заснувала Глобальну освітню коаліцію. Отже, відбувається перехід до дистанційного навчання в безпрецедентному масштабі. Заклади освіти намагаються створити курси в інтернеті, студенти масово займаються електронним навчанням та працюють з електронними книгами, а дослідники використовують переважно електронні журнали. Цифрові бібліотеки та видавці у цій ситуації, пропонують все більше безкоштовного контенту та курируючи персоналізовані колекції, щоб люди могли продовжувати читати та вчитися без перешкод. У «Маніфесті для цифрових бібліотек», опублікованому ЮНЕСКО та Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та установ (International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA)), зацентровано на місії цифрової бібліотеки у наданні прямого доступу до інформаційних ресурсів. Отже, сьогодні важливо поєднати інформаційні технології, освіту та культуру з сучасними бібліотечними послугами. Статистика діяльності провідних електронних бібліотек світу свідчить про їх культурне значення. Наприклад, Europeana, загальноєвропейська віртуальна бібліотека (pan-European-Union virtual library), надає своїм півмільйонам користувачів доступ до майже 58 мільйонів цифрового вмісту щороку. В усьому світі віртуальні бібліотеки перебувають на передовій зусиль щодо збереження документальної спадщини. Вони мають унікальне право захищати та безпосередньо здійснювати цифрове збереження. Світова цифрова бібліотека, розроблена ЮНЕСКО та Бібліотекою Конгресу, – новаторська спроба розвинути міжкультурне взаєморозуміння, пропонуючи доступ до цифрової спадщини з 200 країн [2].

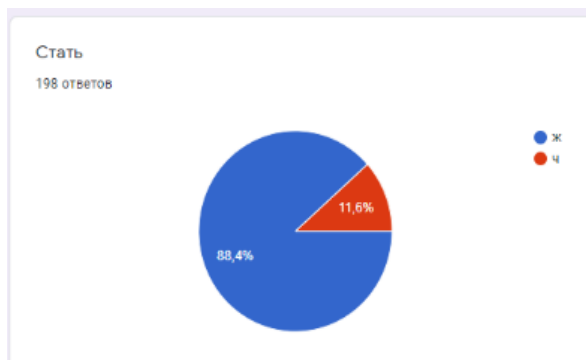
У «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» від 2013 року серед основних стратегічних завдань є розвиток мережі електронних бібліотек на всіх освітніх рівнях [14].

2.1. Причини низької ефективності інтеграції бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти у період COVID-19. Результати опитування респондентів

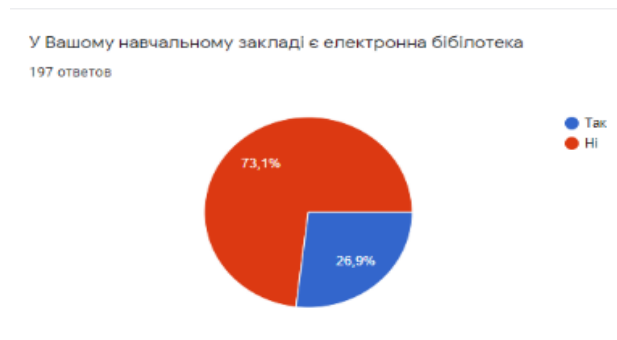
У 2021 році проведено опитування педагогічних та науково-педагогічних працівників про актуальність використання електронних бібліотечних фондів для навчання та професійного розвитку у період COVID-19. У процесі опитування враховано розвиток цифрових компетентностей (2021). Анкету для викладачів було зроблено в Google Forms [3]. Зібрано анонімні відповіді 198 респондентів. Анкета складається з 8 питань.

Перше запитання анкети стосувалося статі респондентів. Відповіді респондентів розподілилися так: жінок – 88,4 %, чоловіків – 11,6 % (рис. 1).

Друге – наявності електронних бібліотек у закладах освіти. Результати: так – 26,9 %, ні – 73,1 % (рис. 2).

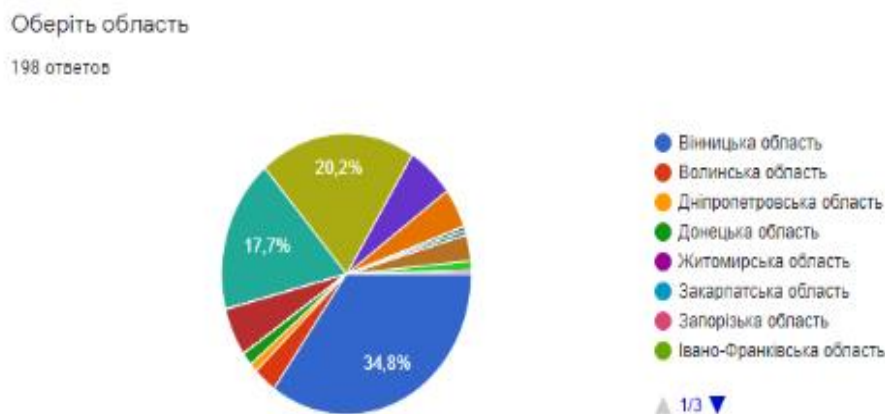

Рис. 1. Стать респондентів

Рис. 2. Наявність електронних бібліотек у закладах освіти

Наступне запитання в анкеті стосувалося області України, у якій респонденти знаходяться. В опитуванні брали участь представники із 14 областей України: Вінницька – 34,8 %, Миколаївська – 20,2 %, Львівська – 17,7 %, Одеська – 6,1 %, Київська – 5,6 %, Полтавська – 4,5 %, Хмельницька – 3 %, Волинська – 3 %, Черкаська – 1 %, Дніпропетровська – 1 %, Донецька – 1,5 %, Харківська – 0,5 %, Чернігівська – 0,5 %, Тернопільська – 0,5 % (рис. 3).

Рис. 3. Области України, у якій респонденти знаходяться

Наступне запитання в опитуванні стосувалося статусу або організації, яку представляв респондент. Результати такі: працівники ЗОШ I–III – 57,8 %, коледжів – 11,6 %, професійно-технічних закладів – 11,1 %, працівники ЗОШ I–II – 10,1 %, працівники закладів вищої освіти – 7 %, представники державного сектору – 2 %, громадські організації – 0,5 % (рис. 4).

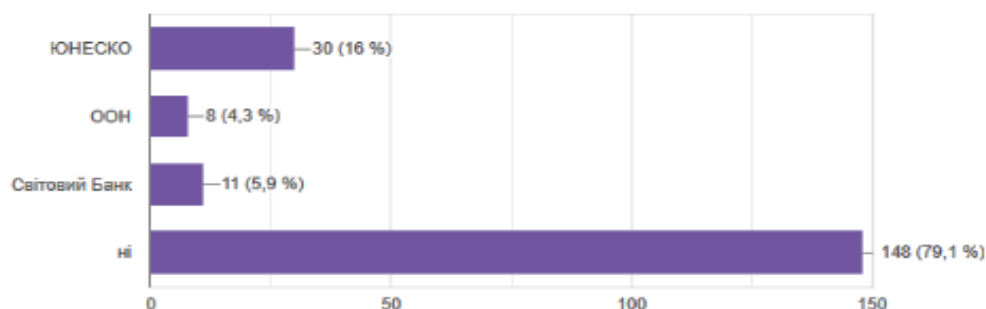

Рис. 4. Статус або організація, яку представляв респондент

Наступне запитання в анкеті стосувалося використання у професійній діяльності національних навчальних платформ та інструментів. Відповіді розподілилися так: ні – 79,3 %, ЮНЕСКО – 16 %, Світовий банк – 5,9 %, ООН – 4,3% (рис. 5).

Ви користуєтесь у професійній діяльності національними навчальними платформи та інструментами

187 ответов

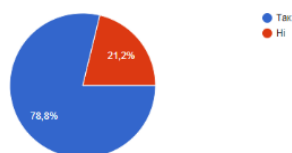
Рис. 5. Про використання у професійній діяльності національних навчальних платформ та інструментів

Наступне запитання в опитуванні стосувалося можливості педагогічних та науково-педагогічних працівників, які проживають у місті, працювати з фондами електронних бібліотек. Результати: так – 79 %, ні – 21 % (рис. 6).

Наступне запитання в анкеті стосувалося можливості педагогічних та науково-педагогічних працівників, які проживають у селі та районі, працювати з фондами електронних бібліотек. Відповіді розподілилися так: так – 50 %, ні – 50 % (рис. 7).

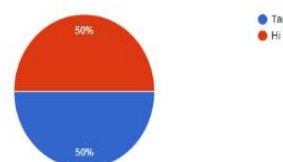
Педагогічні, науково-педагогічні працівники, які проживають в місті, мають можливість працювати із фондами електронних бібліотек

198 ответов

Педагогічні, науково-педагогічні працівники, які проживають у селі або районі, мають можливість працювати із фондами електронних бібліотек

198 ответов

Рис. 6. Можливості педагогічних та науково-педагогічних працівників, які проживають у місті, працювати із фондами електронних бібліотек

Рис. 7. Можливості педагогічних та науково-педагогічних працівників, які проживають у селі та районі, працювати з фондами електронних бібліотек

Останнє запитання стосувалося того, що потрібно сучасному освітянину для того, щоб працювати з фондами електронної бібліотеки. Результати анкетування представлено у табл. 1.

Таблиця 1. Електронна бібліотека: що потрібно сучасному освітянину

№	Компетенції та компетентності бібліотекарів і освітян	Вимоги до платформ та наявності інтернету	Вимоги до електронних ресурсів
1	Апробувати сучасні методи навчання для бібліотечної справи	Швидкий доступ до необхідної інформації	Доступ до сучасних наукових досліджень
2	Знати та інформувати колег про базу електронної бібліотеки	Доступ до мережі «Інтернет»	Елементарні україномовні підручники з професійної підготовки
3	Доступність та легкість у	Електронна база	Доступ до навчальних

	використанні		підручників, енциклопедій
4	Бути в курсі всіх новинок	Якісний інтернет у сільській місцевості	Матеріали до уроків
5	Інформувати про сучасні педагогічні технології	Електронні бібліотеки	Доступ до електронної літератури
6	Поєднувати електронну бібліотеку та бібліотеку у стандартному форматі	Доступ до електронної бази	Найширший доступ до наукових, методичних, навчальних ресурсів
7	Знати нові інформаційні технології у бібліотечній справі	Доступ до навчальних ресурсів	Наукові та навчальні посібники
8		Доступ до інформації	Доступ до всіх можливих джерел інформації
9		Забезпечення приміщення бібліотеки комп'ютерною технікою	Електронні підручники із спеціальних дисциплін
10		Повнотекстові бази	Тексти сучасної художньої літератури, методична література
11		Електронна бібліотека – це дороге задоволення для коледжу	Доступу до інформації, що існує лише в електронній формі
12		Цілодобовий доступ до літератури	Необмежений доступ до електронних видань: газет, журналів, підручників та іншої методичної літератури

2.2. Аналіз розвитку електронних бібліотек та підготовка бібліотечних кадрів для майбутнього: після COVID-19

Електронні бібліотеки мають передбачити майбутні бібліотечні й інформаційні послуги в контексті сучасного соціального, політичного та медичного сценаріїв, крім дослідницьких вимог та фінансових криз. Мають підвищити рівень інформаційної грамотності працівників електронних бібліотек із метою надання сучасних послуг користувачам бібліотек. Досягнення цілей навчання та надання інформаційних послуг можливе лише за умови постійного оновлення бібліотек із перспективою збільшення співпраці та реорганізації, оскільки вся система освіти «дивиться» в майбутнє. У праці W. Strielkowsk зазначається, що ми вступаємо в новий етап еволюції в академічних колах та вищій освіті, в ході якої створюється 4-те покоління університетів, які можна назвати «Інтернет та цифровими університетами» [5]. Цьому сприяла певною мірою пандемія COVID-19, яка пришвидшила цифрову революцію в наукових колах та у системі вищої освіти.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вдосконалення освіти у період COVID-19 у світі та в Україні є потреба в організації й удосконаленні роботи електронних бібліотек, а також у набутті нових компетенцій працівниками бібліотек. Опитані респонденти в Україні пропонують навчання в напрямі цифровізації та змін у інформаційних аспектах, таких, як: цифрові журнали, бази даних, електронні архіви, ресурси з відкритим доступом, вільно доступні вебресурси. Ситуація постійно змінюється в усіх сферах життя, а також у роботі електронних бібліотек. Цифрова революція, яка відбувається в усьому світі, потребує найбільшої уваги до освіти. Різні підходи, що стосуються надання інформації користувачам, мають бути переглянуті відповідно до ситуації та вимог сценарію, який

швидко змінюється. У праці W. Strielkowski та J. Wang зазначено, що у XXI столітті електронні бібліотеки є носіями інформації, виконують функцію зовнішніх ресурсів для навчання та отримання нових компетенцій для учнів, студентів, педагогів, науковців у формальній та неформальній освіті, тому сьогодні важливо створювати у закладах освіти електронні бібліотеки. Співпраця між викладачами та бібліотечним середовищем є вирішальною й важливою нині, оскільки майбутнє є непевним, і надалі спостерігатиметься ще більше технологічне втручання. Слід також зазначити, що набуває актуальності тема лідерства, особливо у складний час пандемії COVID-19, коли людству доводиться стикатися з багатьма незвичними проблемами [6]. Сьогодні у світі зазначають, що потрібен лідер, який систематизує, організує, підготує зі своєю командою віртуальний світ у електронних бібліотеках закладів освіти. На часі є і такі питання: якими новими компетенціями повинен оволодіти майбутній працівник електронної бібліотеки, які освітні програми потрібно розробляти для підвищення кваліфікації? Це є актуальною темою, яку слід продовжувати вивчати.

4. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_en.
- [2] Digital libraries can ensure continuity as Covid-19 puts brake to academic activity. URL: <https://en.unesco.org/news/digital-libraries-can-ensure-continuity-covid-19-puts-brake-academic-activity>.
- [3] Інтеграція бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти: тенденції та проблеми у період COVID-19. URL: http://https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeeIX6MрNyw0FcFuYvh00zH_9XMqaoA_L_BohzpD4eUQjJ8NQ/viewform.
- [4] Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» від 23 березня 2016 р. № 219- р.: розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text>.
- [5] Strielkowski W. COVID-19 Pandemic and the Digital Revolution in Academia and Higher Education. Preprints 2020, 2020040290 (doi: 10.20944/preprints202004.0290.v1).
- [6] Strielkowski W. Wang J. An Introduction: COVID-19 Pandemic and Academic Leadership Proceedings of the 6th International Conference on Social, economic, and academic leadership (ICSEAL-6-2019) pp 1-4; doi:10.2991/assehr.k.200526.001.
- [7] Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=537-16>.
- [8] Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. URL: <https://library.vspu.edu.ua/html/ellib.htm>
- [9] Про вищу освіту : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
- [10] Про Національну програму інформатизації : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 27-28, Ст. 181. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
- [11] Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 7, ст. 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
- [12] Биков В. Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку* : Матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. / за ред. В.Г. Кременя, О.І. Ляшенка. Київ, 2019. С. 20–26.
- [13] Інтеграція бібліотек до цифрового інформаційного простору у закладах освіти: тенденції та проблеми у період COVID-19. URL: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeeIX6MрNyw0FcFuYvh00zH_9XMqaoA_L_BohzpD4eUQjJ8NQ/viewform.
- [14] Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року від 25 червня 2013 року № 344/2013 : Указ Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>.